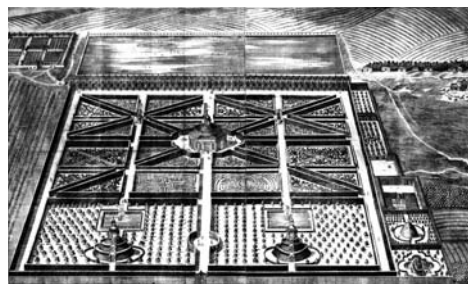

KVĚTNÁ ZAHRADA

1 Vstupní objekt	11 Pstruží rybníky
2 Teplý skleník	12 Jahodové kopečky
3 Studený skleník	13 Ptáčnice
4 Kolonáda	14 Králičí kopeček
5 Parter před kolonádou	15 Bažantnice – Zahradnictví
6 Lvi fontána	16, 17, 18 Soubor zahradních domků
7 Fontána Tritonů	19 Holandská zahrada
8 Rotunda	20 Neptunova kašna
9 Labyrinty	21 Pomerančová zahrada
10 Kuželna	22 Edukační zahrada

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Pohled na Květnou zahradu, 1691

Květná zahrada, založená v druhé polovině 17. století, je jedinečným příkladem raně barokní zahrady, v níž došlo k harmonickému propojení starších renesančních italských a západoevropských vzorů s nově se rodícím francouzským barokním prostorovým citěním doby Ludvíka XIV. Míra zachování původního kompozičního záměru činí Květnou zahradu zcela ojedinělou v širším evropském i světovém kontextu. Spolu se zámek a Podzámeckou zahradou byla zapsána v roce 1998 na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO.

Olomoučtí biskupové a arcibiskupové spolu se svým jmenováním církevním hodnostářem získávali také vysoký šlechtický titul kníže. Pro prezentaci církevní moci bylo předurčeno oficiální sídelní město Olomouc a Kroměříž sloužila jako letní rezidence, kde se mohli biskupové a arcibiskupové věnovat svým zálibám, odpočinku i přijímání významných hostů. Do Kroměříže zpusťšené třicetiletou válkou přichází v roce 1664 biskup Karel II. z Lichtensteinu-Castelkorna (1664–1695) s úmyslem vybudovat zde nové zámecké sídlo a zahradu. Pro nedostatek vhodných ploch v blízkosti zámecké budovy byla nová zahrada situována za hradby města. Pro uskutečnění svých představ povolal biskup císařské architektky Filiberta Lucheseho (1607–1666) a Giovanni Pietra Tencallu (1629–1702). Ve spolupráci s Antonínem Martinem Lublinským (1636–1690) a pod vedením velmi vzdělaného biskupa vytvořili originální návrh zahradní kompozice, realizovaný postupně v 60. až 80. letech 17. století. Po vzoru svých současníků chtěl biskup informovat svět o podobě své právě dokončené zahrady, a proto povolal do Kroměříže Georga Matthiase Vischera (1628–1696) a Justa van den Nypoorta (1645/1649 – po 1698), kteří na třech desítkách mědirytin vydaných v roce 1691 zachytili v reprezentativním albu nejpůsobivější partie Květné zahrady.

Následující staletí vnesla do kompozice zahrady pouze drobnější změny. Nejvýznamnější bylo zřízení nového vstupu do zahrady spojené s výstavbou dvojice skleníků (Palmového a Studeného skleníku) a objektu pro ubytování zahradnického personálu, realizované v polovině 19. století dle projektu architekta Antona Archeho (1793–1851). Květná zahrada představuje příklad unikátně dochované raně barokní zahrady. Ostatní zahrady založené ve stejném časovém období zanikly nebo byly postupně upraveny v jiném zahradním uměleckém slohu. Stejně osudu byla Květná zahrada ušetřena, protože po svém založení sloužila ryze okrasným účelům jen poměrně krátkou dobu. S postupným rozkvětem druhé kroměřížské biskupské zahrady pod zámek přebírá cca od poloviny 18. století funkci produkční kuchyňské zahrady a její původní kompoziční schéma již nebylo měněno. Současná podoba zahrady je výsledkem dochovaných historických substancí a mnohaletých snah o její obnovu realizovaných v druhé polovině 20. století dle projektů architektů Pavla Janáka (1882–1956), Dušana Riedla (* 1925) a Josefa Němce (* 1928).

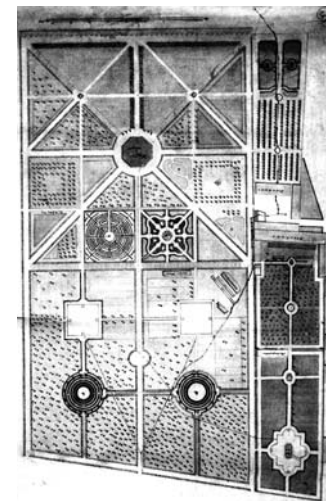

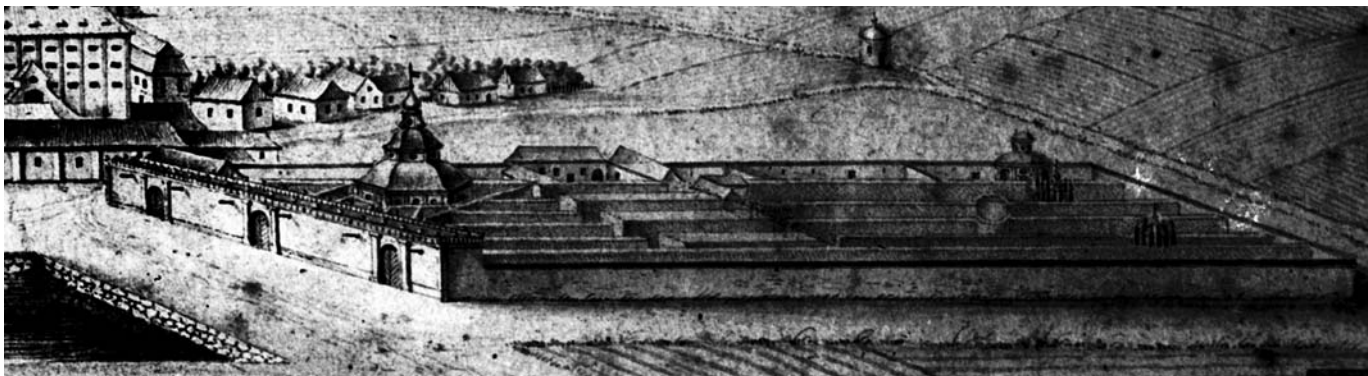
Hospodářská výstava, 1908

Naše prohlídka začíná na střeše kolonády upravené jako vyhlídková terasa. Odtud můžeme zhlédnout celou plochu zahrady a osvětlit si základní principy její kompozice. Kroměřížský Libosad byl koncipován jako osově symetrická formální zahrada na půdorysu obdélníka o rozměrech 485×300 metrů. Tvoří jej dvě hlavní části, **Květnice** se zahradním pavilonem a **Štěpnice** se dvěma bazény a Jahodovými kopečky, obě vybudované v letech 1665 – 1675. Tyto hlavní partie doplňoval vlevo od kolonády plošně situovaný pás malých samostatných zahradních prostor, určených k chovu zvířat a pěstování vzácných rostlin. Ten byl dokončen v 80. letech 17. století. Před kolonádou se nacházel rozlehlý bazén obdélného půdorysu – jeden ze zdrojů vody pro zahradu. Květnice byla vytyčena na půdorysu čtverce protkaného sítí paprčité uspořádaných os. Ty byly lemovány vysokými stěnami s tvarovanými dřevin. Ústředním bodem Květnice se stal zahradní pavilon nazývaný Rotunda. Původně se nacházely vysoké stěny na celé ploše Květnice. Na počátku 19. století byla část stěn odstraněna a vzniklo volné travnaté prostranství, využívané k pořádání hospodářských výstav. Poslední se zde konala roku 1848.

Současný vzhled dal této části zahrady významný český architekt **Pavel Janák** (1882–1956). Ten se nechal v polovině 20. století inspirovat barokními ornamenty a s použitím soudobých typů květin vytvořil originální dílo důstojně nahrazující původní prvky zahradní kompozice. Zachováno zůstalo i několik stromů z předešlého období – lyrovník tulipánokvětý, platan a borovice vejmutovka. Záhony před kolonádou jsou osazovány po 15. květnu letničkami vypěstovanými přímo v zámeckém zahradnictví.

A. Arche, Plán Květné zahrady, cca 1840

Pohled na zahradu od severozápadu, cca 1750

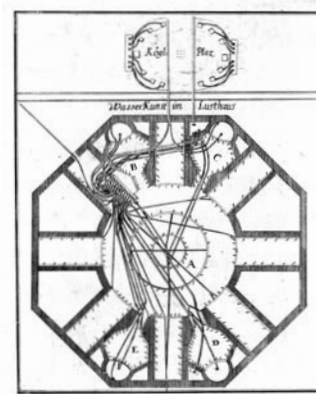
Naše cesta zahradou pokračuje prohlídkou monumentální stavby – **kolonády**. V kompozici Květné zahrady jí byla přisouzena nejen role vstupního objektu nahrazujícího chybějící šlechtické sídlo, ale především měla sloužit jako galerie soch. V italských zahradách se tímto způsobem návštěvníkům představovaly velmi ceněné sbírky sochařských děl pocházejících z antiky. K antickým originálům neměl biskup přístup, a proto nechal pro kroměřížskou kolonádu zhotovit 44 soch dle rytin zobrazujících vyhlášenou sbírku antik shromážděnou tehdy ve vile Pamphili v Římě. 22 ženských a 22 mužských postav zpodobňuje mytologické a historické postavy dávnověku. Stejný námět nese také 46 byst zdobících zahradní fasádu stavby. Fasáda otevřená k městu je dekorována třemi kamennými portály. Tehdejší hlavní vstup do zahrady střeží busta biskupa Karla a nápis tohoto znění: „Vstup, hoste, a je-li ti libo, spatři zde obtížnou proměnu bažinaté a nepěstěné půdy. Šťasten se potěš panenskými plody zahrady, kterou zbudoval desetiletým úsilím a nemalými náklady pro tebe, sebe i ty budoucí Karel kníže z Lichtensteinu, biskup olomoucký, 1675.“ Stavba kolonády dlouhá 244 m byla dokončena v roce 1671 a v této době již v zahradě pracovala skupina sochařů vedená Michaelem Mandíkem (1640–1694), původem z Gdaňska (Polsko). K výzdobě kolonády patřily ještě dvě fontány umístěné do protilehlých bočních výklenků, zdobily je sochy Venuše a Neptuna. Další sochařská díla bývala rozmístěna po celé ploše zahrady, bohužel většina z nich se nedochovala.

V Květnici můžete zhlédnout ještě další dvojici fontán, sousoší zápasníků zachycujících pravděpodobně některý z hrdinských činů bájného Herkula a téměř kompletně zachovanou výzdobu Rotundy.

J. van den Nypoort, Neptunova fontána, 1691 ►

J. van den Nypoort, Venušina fontána, 1691 ►►

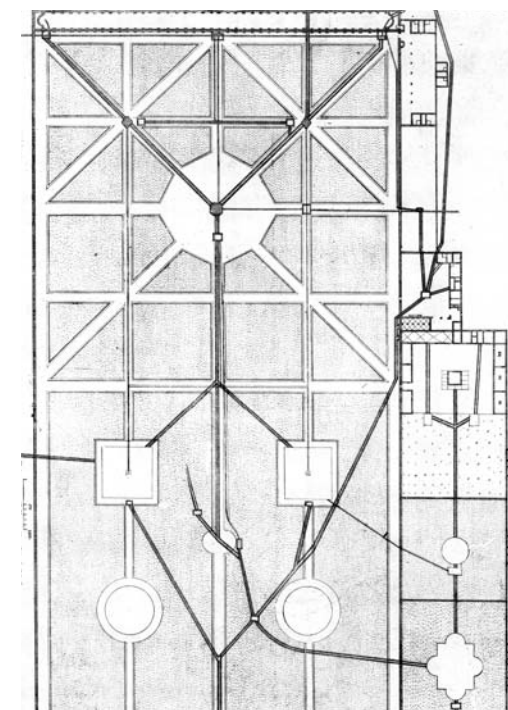
J. van den Nypoort, Plán vodního stroje v Rotundě, 1691 ►►►

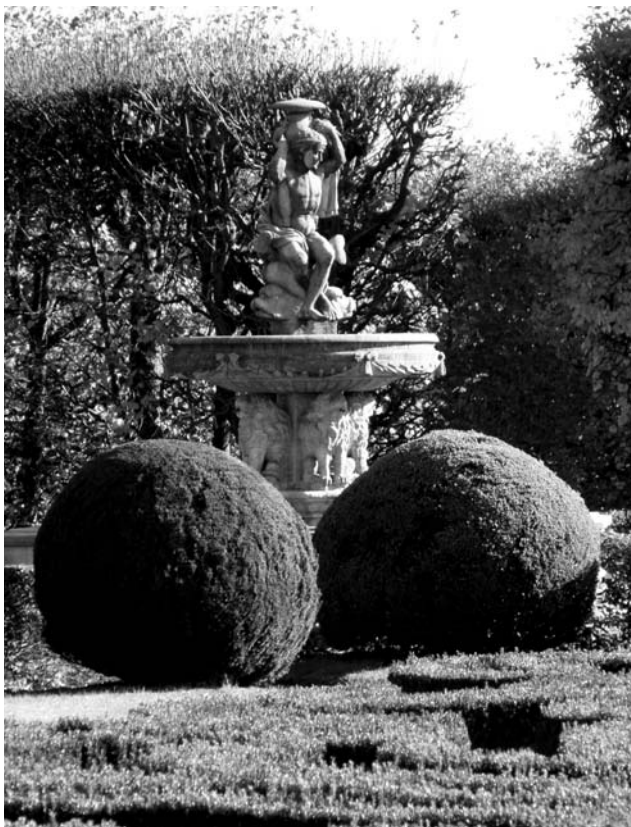
Důležitou roli v kompozici Květné zahrady hrála voda v mnoha podobách. Zahradu byla zakládána na ne příliš vhodných, podmáčených pozemcích, proto musela být zvolená plocha protkána sítí odvodňovacích kanálů a vodovodem, který následně znovu přiváděl vodu na potřebná místa. Vodovod byl napájen prostřednictvím vodárny zásobované vodou z řeky Moravy. Mimo to se v blízkosti zahrady nacházelo několik studní a před její branou velký rybník. Díky tomuto systému mohl návštěvník obdivovat celou soustavu vodních hříček. Již v kolonádě se nacházela dvojice fontán, další dvě fontány – Lvi fontána a Fontána Tritonů zdůraznily křížení cest v Květnici. Ve Štěpnici byly zřízeny dva tzv. Pstruží rybníčky s vodotrysky a voda byla přivedena i do kamenných sedátek v kuželně, do bazénu u klece pro chov ptáků, do fontány v Holandské zahradě i do Králičího kopce. Vodní program vrcholil v objektu Rotundy, ve kterém byl instalován složitý vodní stroj. Jediným funkčním vodním prvkem v zahradě je dnes dvojice fontán v Květnici. Lvi fontána je jedním z nejhodnotnějších sochařských děl dochovaných v zahradě. Spolu s protilehlou **Fontánou Tritonů** byla vytvořena sochařem M. Mandíkem na začátku 70. let 17. století. Zatímco **Lvi fontána** přečkala více jak tři století v původní podobě, s Fontánou Tritonů zůstala zachována jen horní vana s trojicí Tritonů troubících na lastury. Původní dřív zdobený čtveřicí Satyrů byl zničen a v roce 1954 jej nahradila čtveřice soch – alegorií průmyslu a zemědělství vytvořená Zdeňkem Kovářem (1917–2004).

Ústředním bodem zahrady je osmiboký pavilon, dnes nazývaný **Rotunda**, postavený mezi lety 1666–1668 podle projektu G. P. Tencally. Původně se jednalo o centrální, všemi stěnami do zahrady otevřenou stavbu s ústředním sálem, na který navazovala čtveřice **umělých jeskyní** (grott) a čtveřice **salonků** (Kamínkových místností). Může se pyšnit cennou vnitřní uměleckou výzdobou, spočívající v bohaté sochařské, štukové a malířské složce. Současný vzhled s portikem a pouze dvěma funkčními vchody získala Rotunda na počátku 20. století, kdy byla stavebně upravena s cílem zřídit zde muzeum.

Klenba centrální kopule je rozdělena do osmi polí vyplněných nástěnnými malbami, jejichž náměty vycházejí z Ovidiových Proměn. Původní dílo Itala Giovanni Giacomo Tencally (1644–1690) bylo bohužel na počátku 20. století výrazně přemalováno. Oproti tomu si svou originalitu zachovala bohatá štuková výzdoba, na níž pracovala skupina štukatérů pod vedením Quirica Castelliho, i čtveřice soch zpodobňujících jednotlivé roční doby od sochaře Michaela Mandíka. Do centrálního sálu ústí vchody čtveřice grott – umělých jeskyní. Každá z nich má své jméno a originální podobu výzdoby. Jednotlivým prvkem byla čtveřice soch faunů střežících fontány. Svůj současný vzhled získaly grotty na počátku 20. století, kdy byly fontány nahrazeny pátoú souhou fauna. Neméně působivý je interiér tzv. Kamínkových místností. Jméno jim dala mozaika složená z různobarevných kamínků, pokrývající jejich stěny. Vrcholem programu Rotundy byl složitý vodní stroj, jehož trysky ústily jak v podlaže, tak za římsami kopule a po spuštění mechanismu mohli být návštěvníci stavby náhle zmačeni. Ve středu centrálního sálu je dnes umístěno tzv. **Foucaultovo kyvadlo**, sloužící k demonstraci zemské rotace. Bylo pořízeno z iniciativy kroměřížského gymnazijního profesora, fyzika a astronoma Františka Nábělka (1852–1915).

J. van den Nypoort, Půdorys zahrady s trasou vodovodu, 1691

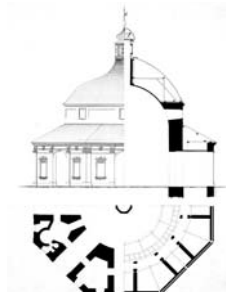

Lvi fontána

J. van den Nypoort, Fontána Tritonů, 1691

Neopstradatelným prvkem pravidelných (formálních) zahrad jsou nej-
různější typy **tvorovaných dřevin**. V Květné zahradě lze za nejčinnější
považovat **vysoké tvarované stěny**, jež člení prostor na drobná intimní
zákoutí a umocňují perspektivu os. Jejich ideální výška a šířka vycházejí
z architektury staveb, na něž jsou směřovány pohledy. Zde je to především
Rotunda. Stěny začaly být v zahradě vysazovány již v roce 1668, a to
sazenicemi habrů z okolních biskupských lesů. Dnes můžete ve stěnách
objevit velmi staré exempláře habrů, lip, javoru babyky aj. Tvarované stěny
rozdělují plochu Květnice na drobnější prostory trojúhelníkového či čtver-
cového půdorysu, kterým se říká **boskety**. Do bosketů bývají v barokních
zahradách umísťovány nejrůznější atrakce – sochy, fontány, zajímavé
rostliny aj. V Květné zahradě v nich můžeme najít mimo jiné dva **laby-
rinty**, jeden čtvercového a druhý kruhového půdorysu. Malá výška jejich
habrových plotů vychází ještě z tradice renesančních labyrintů, ve kterých
měl člověk stále na očích cíl, např. středový strom, ke kterému mířil. Sym-
bolicky vychází motiv labyrintu z antické tradice a upomíná na důležitost
hledání pravé cesty životem. V dalších bosketech můžete obdivovat tzv.
brodérie. Označují se tak ornamenty připomínající bohatou výšivku,
vysázené ze stálezelených keřů zimoztrázu (Buxus). Barevnost do toho-
to obrazu vnáší okolní plochy pokryté nejčastěji kamínky, cihlovou drtí,
barevnými písky, drceným uhlím apod. Kromě různých vysokých stěn plotů
a loubí se v zahradách již od antiky objevovaly jednotlivé dřeviny pečlivě
zastříhané do podoby roztočivých geometrických tvarů, věcí, zvířat
i lidských postav. Toto umění se nazývá art topiari a v Květné zahradě je
zastoupeno figurami kulovitých tvarů různých velikostí.

J. van den Nypoort,
Krápníková grotta,
1691 ◀◀

A. Arche, Plán
přestavby Rotundy,
po 1840 ◀

Interiér Rotundy před úpravou na konci 19. století

Stojíme v loubí, které tvoří předěl mezi právě navštívenou Květnicí a nava-
zující Štěpnici, v níž se odehrávalo vyvrcholení celého příběhu, který byl
autory zašifrován do kompozice zahrady. Hlavní podélná osa dělí její
plochu na dvě symetrické, shodně upravené části. Jak název napovídá,
bývala z velké části osázena štěpy, tedy ovocnými stromy. Jednalo se o
sbírku tehdy nejlepších známých odrůd ovoce, které si nechal biskup
dovézt z různých koutů Evropy. Ovocné dřeviny se zde pěstovaly až
do 70. let 20. století a počítá se s jejich opětovným vysazením.

Dále se zde nacházela dvojice tzv. **Pstružích rybníků** se středovými
vodotrysky. Bazény čtvercového půdorysu byly ohraničeny kamennou
balustrádou a bývaly využívány k projížďce na lodkách. Navzdory pojme-
nování se zde chovali kapři. Okružní pěšinu, z vnější strany lemovanou
nízkým dřevěným plůtkem a tvarovanými ovocnými stromky, doplňova-
la kamenná sedátka a čtveřice soch zdůrazňující jednotlivá nároží. Nad
rybníčky se tyčí tzv. **Jahodové kopečky**, pomyslné sídlo bohů. Na jejich
vrcholu původně stály dřevěné vyhlídkové pavilony, ze kterých se otevíral
pohled na zahradu, město se zámek i na biskupskou oboru nazýva-
nou Hvězda. Kopečky bývaly přístupné po dřevěných schodištích a jejich
svahy porůstaly jahody a keře rybízu. Dnes se můžete dostat na vrchol
cestou podél živých plotů uspořádaných do spirály.

J. van den Nypoort, Osa zahrady mezi kolonádou a Rotundou, 1691

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBOŘNÉ PRACOVISTE
V KROMĚŘÍŽI

NÁRODNÍ CENTRUM
ZAHRADNÍ KULTURY
V KROMĚŘÍŽI

vydal NPÚ ÚOP v Kroměříži

text Lenka Křesadlová

historické podklady Archiv Arcibiskupství olomouckého

fotografie Archiv NPÚ ÚOP v Kroměříži

grafická úprava www.tmbsign.com

tisk xxxx

Spolufinancováno z programu „Podpora pro památky
UNESCO“ Ministerstva kultury ČR

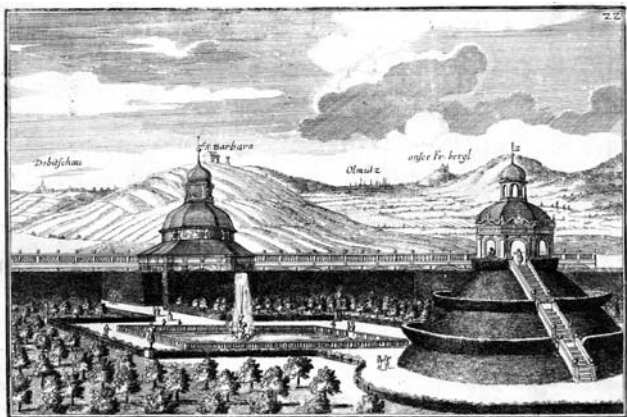
Bosket

Dalším lákadlem Štěpnice byla **kuželna**. Nejednalo se o stavbu, ale o oválný prostor ohraničený zelenými stěnami, kde na návštěvníky čekaly dřevěné kuželky. Hru mohli sledovat z kamenných sedátek, do kterých byly umístěny trysky vodního stroje. S jejich pomocí mohl být nic netušící návštěvník kdykoli nečekaně zmáčen.

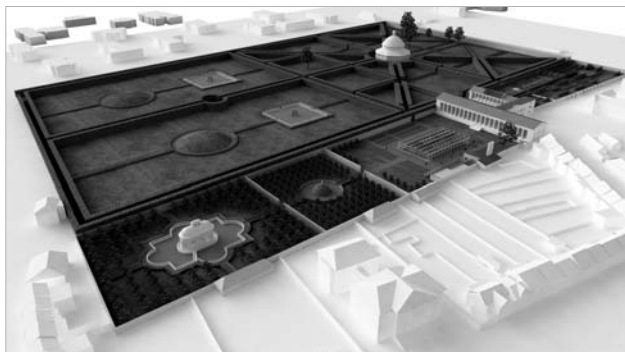
V průběhu osmdesátých let 17. století se k oběma hlavním částem zahrady (Květnici a Štěpnici) přidružil z východní strany pás dalších dekorativních a užitkových prostor. V místě dnešního hlavního vstupu do zahrady se nacházel **hospodářský dvůr** s byty zahradnického personálu, sklady a další zahradnické zázemí. Reprezentativní podobu mu vtiskl až architekt A. Arche před polovinou 19. století.

Na tyto prostory navazovala **bažantnice** se stavbou bažantního domu a výsadbami nízkých keřů pro úkryt ptáků. Na ploše bažantnice se dnes nachází zámecké zahradnictví. Odtud se dále vstupovalo do prostoru tzv. **Králičího kopce**. Jeho jádro tvořil kopeček z hlíny s uměle vytvořeným systémem nor obývaných králíky. Na vrcholu kopce stávala socha bohyně lovu Diany a po jeho obvodu čtyři sochy lovců – alegorie světadílů. Další zahradní prostor byl určen opět chovu ptáků. K tomu účelu byla na ostrůvku uprostřed rozlehlého bazénu vystavěna zděná voliéra – **ptácnice**. Její architekturu můžete obdivovat při pohledu

J. van den Nypoort, Štěpnice, 1691

Současný pohled na Štěpnici i dva labyrinty v Květnici

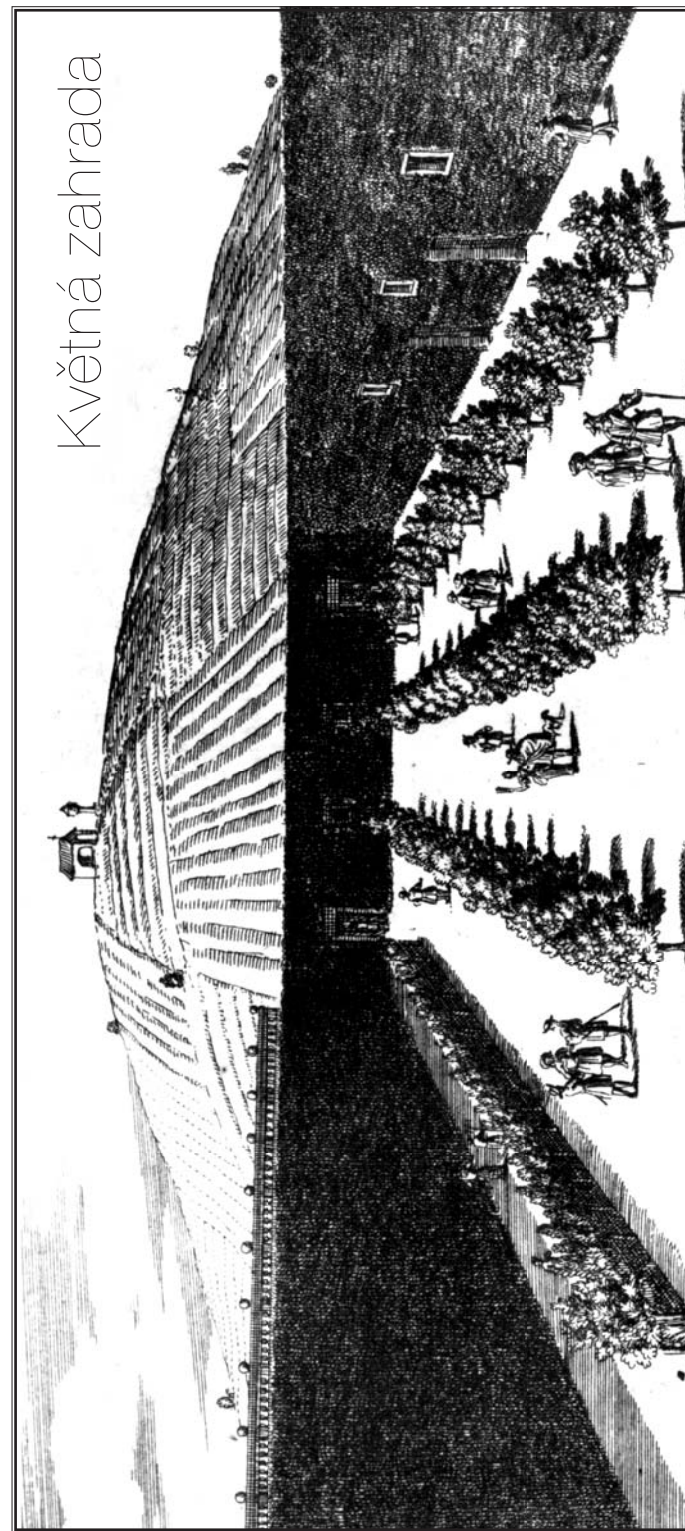

Vizualizace vzhledu Květné zahrady po realizaci další etapy plánované obnovy, která by měla být dokončena v roce 2014, Architektonická kancelář DRNH 2011

bránou v zadní části zahrady. Plochy určené pro prezentaci vzácných rostlin je možné zhlédnout ze střechy kolonády. V tzv. **Holandské zahradě** stála fontána se sochou vodního boha obklopená květinovými záhony, kde bylo možné obdivovat tehdy velmi populární cibuloviny. Navazující Pomerančová zahrada byla ve skutečnosti velkou oranžérií. Řady citrusových stromků byly vysazeny přímo ve volné půdě. V létě se zde mohli volně procházet návštěvníci, v zimě byl celý prostor zakryt dřevěnou konstrukcí a vytápěn.

Většina z těchto ploch dnes není zahradně upravená a není přístupná veřejnosti. To by měl v blízké budoucnosti změnit projekt „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži“ financovaný z IOP, více na www.nczk.cz.

Arche, Plán přestavby hospodářského dvora, po 1840

Květná zahrada